

KVINNER SOM HANDLENDE OFFER*

AV KJERSTI ERICSSON

Hva en er i stand til å se, avhenger av hvilket perspektiv en anlegger. Kvinne-mishandling ble "oppdaget" av den moderne kvinnebevegelsen på 70-tallet. Det betyr ikke at det opptil da var fullstendig ukjent at menn slår koner og kjærester. For eksempel hadde familierapeuter i mange år jobbet med familier der det forekom vold. Men for familierapeutene ble volden en del av samhandlingsmønsteret i familien, et spill som begge parter bidro til å holde gående gjennom sine trekk og mottrekk. Volden og mishandlinga ble sett som en integrert del av den familiedynamiske strømmen – og ble i liten grad trukket ut og formulert som et eget tema. Siden det var mønstret og spillet som var interessant for familierapeutene, brydde de seg mindre om voldens *retning*.

Retten til å være offer – og plikten

Den moderne kvinnebevegelsen satte vold mot kvinner på den politiske og forskningsmessige dagsorden. To ting skjedde samtidig:

1) Vold mot kvinner ble tolket inn i en ny ramme. Denne rammen var det samfunnsmessige maktforholdet mellom kvinner og menn. Familien og parforholdet ble sett som et institusjonelt uttrykk for dette maktforholdet, og volden ble tolket som et led i mannekjønnets disiplinering av kvinnekjønnnet.

2) Det ble ført en kampanje for kriminalisering/oppkriminalisering av vold mot kvinner. Kvinnebevegelsen sloss for kvinners rett til å være *ofre*, i stedet for infame kjerringer som drev mannen til å slå, dobbeltkommuniserende flirtere som provoserte mannen til voldtekt, eller smarte jenter som utnyttet økonomisk at de satt på en gullgruve – ved å velge prostitusjonen som levevei. Både populære sjablonger av denne typen, og familierapeutenes systemmodell ble utfordret. I stedet for to parter i et gjensidig samspill satte kvinnebevegelsen bildet av *overgrepet*, av gjerningsmannen og hans offer, i både moralsk og juridisk forstand.

Disse to resultatene av kvinnebevegelsens omdefinering av vold mot kvinner – maktforholdet som tolkningsramme pluss kravet om oppkriminalisering og retten til å være offer, har siden levd i problematisk sameksistens. Det finnes nemlig få rettigheter uten plikter. Retten til å være offer innebar (i det minste implisitt) plikten til å være stakkarslig, svak, et passivt objekt for andres handlinger. Et nokså paradoksalt resultat, når en tenker på at kvinnebevegelsens hovedmål nettopp har vært å bringe kvinnen ut av rollen som "den andre", som objekt, og fram på scenen som sjølstendig handlende subjekt.

* Holdt som foredrag på NSfKs forskerseminar 21–24 mai 1992.

Rollen som infam kjerring som driver mannen til å slå, dobbeltkommunisende flirter som provoserer mannen til å voldta, og smart prostituert som utnytter økonomisk at hun sitter på en gullgruve, oppleves falsk og nedverdiggende. Men rollen som passivt objekt for andres handlinger, som svak og stakarslig, oppleves også falsk og nedverdiggende. Dermed er diskusjonen om hvordan vold mot kvinner skal forstås, kommet opp igjen. I Norge har den fått skarpest uttrykk i diskusjonen om prostitusjon. En organisasjon for kvinner i prostitusjonen er dannet. Den heter PION, og i en informasjonsbrosjyre organisasjonen har utgitt, heter det blant annet:

"Hjelpeapparatet tvinger oss også til å leve i en dobbeltrolle, dette fordi de ofte gir uttrykk for en lite nyansert og ensidig negativ holdning til prostitusjon. PION vil vise både de "gode og dårlige" sidene ved å jobbe som prostituert. Vi mener det er nødvendig å nyansere dette bildet for å synliggjøre at det ikke bare er en eller kanskje to grunner til at kvinner begynner å prostituere seg."

PION tar ikke stilling til prostitusjonen som sådan, organisasjonen er verken for eller mot. Det talskvinnene for PION protesterer mot, er nettopp bildet av prostituerte som svake og stakarslige, ute av stand til å handle og velge. Men dermed kommer de snublende nær å se prostitusjon som et yrkesvalg som både har sine ulemper og sine fordeler sett i forhold til gjengse, lavtlønte kvinneyrker. Og perspektivet med det strukturelle maktforholdet mellom kjønnene, og prostitusjonen som vold mot kvinner, har lett for å forsvinne ut over sidelinja.

Å se seg sjøl som passivt objekt for andres handlinger, er uutholdelig for de fleste mennesker, ikke bare for kvinner i prostitusjonen. Vi søker etter kontroll og mestring. Mange kvinner har opp gjennom tida protestert mot kvinnebevegelsens undertrykkingsperspektiv, fordi det å se seg sjøl som undertrykt, kjentes nedverdiggende. De hadde sannelig valgt og skapt sine egne liv etter eget hode!

Også i situasjoner der valgmulighetene reelt er mikroskopiske, kan det bli viktig å definere situasjonen slik at en faktisk har gjort et valg. Kanskje kan vi snakke om en kvinnelig strategi som kan kalles "Å "velge" det uungåelige". La meg ta et eksempel fra litteraturen:

En av personene i Tolstojs "Krig og fred" er fyrstedatteren Maria. Sammen med den autoritære faren bor hun på familiens gods ute på landsbygda, der hun lever et stille og begivenhetsløst liv. Maria er ikke vakker, men familien er rik. En annen fyrste i pengeknipe, med en håpløst uregjerlig sønn, ønsker å få sønnen vel plassert i ekteskap med Maria. I et brev forteller Marias venninne at hun har hørt rykter om disse planene. Tolstoj lar Maria svare:

"Far har ikke talt til meg om noen slags forlovelsesplaner. Det eneste han har sagt er at han har fått brev fra fyrst Vasilij og venter ham på besøk. Ellers kan jeg bare si deg at jeg betrakter ekteskapet som en vis hellig institusjon, og kanskje vil det

nok bli tungt for meg – men *hvis* den Allmektige pålegger meg en hustrus og mors plikter, vil jeg dog trofast oppfylle dem så godt jeg kan uten å granske mine følelser for den som Gud gir meg til ektefelle.”

Maria risikerer å bli tvunget inn i et fornuftsekteskap med en mann hun aldri har sett. Hun tenker ikke på opprør. Det ville antakelig vært nytteløst. Marias ”løsning” er å se på ekteskapet som en hellig plikt. Å bøye seg for disse pliktene, blir en øvelse i fromhet. Hun ”velger” å bøye seg, fordi hun med det tjener et høyere mål – å oppfylle Guds bestemmelse. Slik bevarer Maria sin verdighet, sjøl om omgivelsene har tenkt å bruke henne som en gjenstand i en nokså tarvelig forretning. Maria kan neppe unnslipe. Men hun kan definere situasjonen på en slik måte at hun ikke blir en gjenstand, men en som frivillig velger fromhetens og religionens vei.

Å velge det uunngåelige er en strategi som også benyttes av dagens kvinner. Psykolog Hanne Haavind, en sentral skikkelse i det norske kvinneforskersmiljøet, har analysert de nye normene maktforholdet mellom kjønnene tar (*Haavind* 1985). I mange sosiale miljøer er åpen maktutfoldelse og dominans fra mannens side ikke lenger akseptert i parforhold, eller i andre forhold der menn og kvinner samhandler. Men hvis kvinnen dominerer, mister mannen sin mannlighet og kvinnen sin kvinnelighet. En moderne kvinne kan gjøre alt, men bare så lenge hun gjør det underordnet i forhold til de menn hun har med å gjøre, sier Hanne Haavind. Hvordan løses problemet med at mannsdominans er uakseptabel og foreskrevet på samme tid? Det løses ved at kvinnen ”velger” å underordne seg. Sjansene for at en kvinne bekreftes positivt som kvinnelig, dvs. at hun blir satt pris på, er størst om hun sjøl bidrar til at den relative underordninga framstår som noe annet enn underordning. Hun har ansvaret for å oppleve og frastille det som noe hun sjøl ønsker, noe som er i overensstemmelse med hennes personlige egenskaper. Dermed vil mannens overordning ikke framstå som illegitim dominans, men som de egenskapene ved hans person som hun setter særlig pris på.

Her lever et gammelt dominansforhold videre i beste velgående, men i tilslørt form. Kjønnene er likestilt, men ”tilfeldigvis” dominerer han, i praktisk talt alle konkrete tilfeller. Denne tilslørte formen løser et problem, for begge kjønn. Mannen er fortsatt på toppen i maktforholdet, uten å måtte framstå som en bøffel av en undertrykker. Kvinnen slipper å se det som et nederlag at hun ikke er i stand til å oppnå likestilling. Hun ”velger” å oppføre seg sånn som hun gjør i forhold til mennene rundt seg fordi det faller naturlig for henne. Slik bevarer hun, som Maria, sin verdighet som handlende subjekt.

Psykolog Eva Axelsen, aktiv i ”Forum for kvinneterapi” i Norge, peker på at kvinners tendens til å legge skylda på seg sjøl, også når de blir utsatt for overgrep, kan forstås i et liknende perspektiv (*Axelsen* 1990): Ved å ta på seg skylda

får den utsatte en opplevelse av å ha vært med på å sette i gang og styre det som skjedde. Å ta på seg skylda kan dermed være en måte å ta kontrollen over det en føler avmakt for. Det sier i så fall mye om hvor sterkt behovet for ikke å se seg sjøl som passivt objekt kan være.

Å "velge" det uunngåelige er en reaksjon på undertrykking som hjelper kvinner til å bevare stoltheten, og følelsen av å være et subjekt som handler, ikke et objekt andre gjør noe med. Men samtidig sikrer den at selve undertrykkinga ikke blir synliggjort og utfordret. Og når kvinnen blir aktør, ikke bare objekt, blir hun også sett som medskyldig i sin egen undertrykking. Det kan virke som om kvinner sitter i ei håpløs felle der hun nettopp står overfor følgende valg: *Enten* å være et skyldfritt offer og dermed passivt objekt for andres handlinger – *eller* handlende subjekt og dermed medskyldig i undertrykkinga, overgrepet. Hvor sterkt dette er, ble nylig demonstrert i en debatt om voldtekt på norsk radio. Blant debattantene var talskvinner for henholdsvis en organisasjon for voldtektsofre og for en organisasjon som drev sjøforsvarstrening for kvinner. Det ble nesten umulig å diskutere spørsmålet om kvinner kunne *gjøre* noe når de ble angrepet uten at det hørtes ut/ble oppfattet som en slags anklage mot voldtektsofrene. Og for talskvinnen for voldtektsofrene ble det svært viktig å få sagt at det var livsfarlig å gjøre noen form for motstand. Bare når motstand var utelukket kunne den voldtatte være skyldfri.

Valget mellom skyldfritt offer og passivt objekt på den ene sida, og handlende subjekt, men medskyldig i overgrepet på den andra sida er ei håpløs felle, ikke bare for kvinner, men for hele diskusjonen om disse temaene, både den faglige og den politiske.

Handling fra ulike posisjoner

Maktforholdet mellom kjønnene er en av vårt samfunns grunnstrukturer, som er vevd sammen med nesten alle andre forhold. Dette er det viktig å holde fast ved. Det finnes ingen, verken kvinne eller mann, som kan melde seg ut av dette strukturelle maktforholdet. Men vi kan spille med eller mot det, på mange forskjellige vis.

Menn og kvinner spiller imidlertid fra *ulike* posisjoner. Å være i den posisjonen som er blitt hetende offerposisjonen, handler derfor ikke om å være passiv eller aktiv, svak eller sterk. Kvinner er ingen passiv, svak gruppe. Tvert imot, kvinner må ofte vise en frenetisk aktivitet og en nesten umenneskelig styrke for å klare de byrdene mannssamfunnet legger på dem. Tilsvarende betyr det ikke nødvendigvis styrke å være overordnet i et maktforhold. Når mange menn vegrer seg mot utfordringa fra kvinnehold om å se nærmere på sin egen rolle som kjønn, har jeg en mistanke om at vegringa har mer å gjøre med redselen for å oppdage egen *svakhet* enn redselen for å oppdage brutaliteten i egen styrke. Å

være undertrykker betyr ikke bare å være sterk nok til å holde andre nede. Det betyr også å holde seg oppe ved andres, de undertryktes hjelp, å bruke andre som krykke.

Kvinner handler. Strategiene de finner, kan være ulike. Men posisjonen de er i, setter rammer for hvilke strategier som er tilgjengelige.

Inga Michaeli har, i en diskusjon som handler om et helt annet tema, skissert to ulike posisjoner å handle ut fra (1991).

"I den uavhengige, overordnede situasjonen kan tenkning og aktivitet innrettes på noe ytre – dette vil jeg ha eller gjøre. Målet for virksomheten formuleres. Deretter vedtas tiltak for å oppnå dette målet. Dette er den klassiske tankemodellen for planlegging, makthaverens, den allmektiges lineære måte å handle på.

Den avhengige, underordnede, må derimot utvikle en helt annen måte å forholde seg på. I stedet gjelder det å hele tida tilpasse seg til ytre forhold, å "trikse" seg fram for å overleve. Målet uttrykkes ikke i ytre, konkrete ting eller handlinger, men i tilstand – overlevelse. Interessen fokuseres på relasjonene til omverdenen. Hva vil den overordnede, den som stiller krav, hva gjør fienden, hva skjer i naturen. Mine mål i ytre, konkret betydning er aldri konstante. De må hele tida revideres i tråd med omstendighetene."

Innenfor økologisk tenkning er en i ferd med å utvikle en slik handlingsmodell, sier Inga Michaeli. Vi er avhengige av det økosystemet vi inngår i, en vev av forhold. Våre handlinger må hele tida tilpasses til økosystemets krav der helheten bestemmer forholdet mellom delene. Hvis en ikke oppfatter det for absolutt, tror jeg Inga Michaelis modell også sier noe om menns og kvinners ulike handlingsbetingelser innafor maktforholdet mellom kjønnene. Sjølsagt handler ikke menn fullstendig fritt, og sjølsagt streber kvinner ofte etter å overskride de handlingsbetingelsene Inga Michaeli beskriver som karakteristiske for den avhengige/underordnede posisjonen. Likevel tror jeg det går et viktig skille her.

Det stemmer også godt overens med den formen for rasjonalitet mange kvinneforskere mener karakteriserer henholdsvis menn og kvinner. "Teknisk-begrenset rasjonalitet" er navnet kvinneforskere har satt på en tenkemåte, som i vårt samfunn er mer karakteristisk for menn enn for kvinner. Denne tenkemåten er preget av målrettet strev for å nå en avgrenset hensikt, der både målet og midlene ses nokså isolert fra hvilke konsekvenser de får for forholdet mellom mennesker. Motstykket til den "teknisk-begrensede rasjonaliteten" er kvinnes "omsorgs-" eller "ansvarsrasjonalitet", som nettopp er fostret av arbeidet deres med å ta seg av mennesker, forhold mellom mennesker og menneskers behov, både praktiske og psykologiske. Kvinner tenker på hvilke konsekvenser handlinger har for mellommenneskelige forhold, og har dermed vanskeligere for å gå rett fram mot et mål uten å se til høyre eller venstre. Like lite som den "teknisk-begrensede" rasjonaliteten er medfødt mannlig, er omsorgsrasjonaliteten

som tenke- og handlemåte uttrykk for det mystiske "evig kvinnelige". Den er knytta til sosiale og materielle forhold. Mange, deriblant jeg sjøl, har sett disse to typene rasjonalitet som et resultat av den kjønnsmessige arbeidsdelinga i samfunnet. Men de har nok også sammenheng med posisjonen i maktforholdet. Menn kan, i større grad enn kvinner, sette seg mål og ignorere konsekvensene, fordi det ofte er noen andre som må bære dem og tilpasse deres valg. For kvinner er det sjeldnere slik.

Både kvinner og menn er altså handlende subjekter, men ut fra ulik posisjon. Egentlig er det gammelt nytt at de som inntar den underordnede posisjonen i et maktforhold *handler*, finner ulike strategier å møte situasjonen med. Marxisten ser for eksempel de undertrykte klassenes kamp som drivkrafta i historien. Innafor sosiologien har vi blant annet Goffmans beskrivelse av psykiatriske pasienter på store, gammeldagse, totale institusjoner. Goffman mente å kunne identifisere fire hovedstrategier blant pasientene. Den første kaller han "tilbaketrekning fra situasjonen" – pasienten later til å være fullstendig fraværende, ikke oppmerksom på hva som foregår rundt ham eller henne. Den andre kaller han "motstand" – pasienten utfordrer institusjonen ved å nekte blankt å samarbeide med de ansatte. Den tredje strategien har fått navnet "kolonisering" – pasientene finner seg til rette på institusjonen og synes at de aldri har hatt det så bra. Den fjerde strategien er "omvendelsen" – pasienten overtar institusjonens syn på seg sjøl og prøver å opptre som den perfekte pasient. De fleste benytter imidlertid en blanding av alle fire strategier. Liknende mønstre som dem Goffman beskriver, kan nok også anes hos kvinner.

Å være undertrykt/underordnet er altså ikke automatisk det samme som å være svak og passiv. Hvorfor har disse egenskapene flytt så lett i hverandre når det gjelder kvinner? Jeg tror det er flere grunner:

- * For det første finnes det en generell tendens til at det å være i en underordnet posisjon, oversettes til egenskaper ved personen. Ordet "resurssvak", som kanskje i utgangspunktet var ment å ha en sosiologisk forankring, klinger nå som en lite smigrende personkarakteristikk.

- * For det andre finnes det en del seiglivet stereotypier om kvinner, av typen passiv – skyldfri – ren madonna mot aktiv – skyldig – skitten hore. Dette er stereotypier som sitter så djupt i vårt kulturmønster at det er vanskelig, også for kvinnebevegelsen, å unngå å bli fanget inn i dem.

- * For det tredje har det juridiske språket "est ut" fra den konkrete sammenhengen der ordene offer og gjerningsmann ble tatt i bruk, nemlig i kravet om oppkriminalisering av vold mot kvinner. De samme ordene er blitt anvendt i diskusjoner som har gått langt ut over den juridiske rammen, og de har brakt med seg hele sin assosiasjonssfære til de nye sammenhengene.

Rettferdig utgangspunkt – tvetydige resultater

Kvinnebevegelsen gjorde opprør mot at kvinnen ble sett som ansvarlig for de overgrepene som ble begått mot henne. Det var et riktig og rettferdig opprør, og det ville være en ulykke om pendelen skulle svinge tilbake. Men også med et riktig og rettferdig utgangspunkt kan en komme i skade for å møte kvinner som har vært utsatt for overgrep på en undertrykkende måte. Jeg vil nevne to fallgruver det er lett å gå i:

* Den første handler om å gjøre kvinnen liten. Kvinner som har drevet terapi med mishandlingsofre, opplever ofte at ofrene tar på seg et stort ansvar for mishandlersens velvære. I familievold-situasjoner blir omsorg forvrengt og utbyttet, skriver den amerikanske familieterapeuten *Margaret Cotroneo* (1987). De som prøver å gripe inn kan bli forvirret og frustrert av den omsorgen som eksisterer side om side med gjennomgripende mistillit. Det er en rekke eksempler på mishandlede kvinner som fortsetter å møte sine mishandlere med omtanke, hensyn og beskyttelse. For den som forsøker å gripe inn er det lett å miste tålmodigheten og formidle til kvinnen, direkte eller indirekte, at hun er dum og håpløs og lar seg bruke som dørmatte. Det en da gjør, er å sende kvinnen samme budskap som hun mottar hele tida: Hun er lite verdt. I slike situasjoner er det viktig å anerkjenne kvinnens bidrag, sier Margaret Cotroneo. Hun har stilt opp for familien, hun har gjort hva hun kunne for å få forholdet til å gå. Hvis alt hun har lidt seg gjennom blir definert som feil, dumt og sjølutslettende, risikerer hun å bli ytterligere utslettet av den som skulle hjelpe. Kvinnen må ha en plattform å stå på: Hun har gjort det hun kunne, hun har gitt sitt bidrag. Og så er det kanskje mulig å vurdere andre handlingsalternativer enn å bli hos mishandleren.

* Den andre fallgruva dreier seg om kravet om å "føle riktig". Kvinnen som ikke forlater mishandleren, er hun medskyldig siden hun blir, ja kanskje til og med opplever noe godt i samlivet? Er incest ei jentes "egen skyld" hvis hun også føler kjærlighet til den faren som misbruker henne? Nei. Både i mishandlingsforhold og i andre forhold mellom kvinner og menn er det motstridende følelser, både gode og onde. Men det forandrer ikke en tøddel på det grunnleggende, nemlig at de inntar ulike posisjoner i det strukturelle maktforholdet mellom kjønnene. Kvinner har måttet slåss en lang kamp for "retten" til å være ofre for seksuelle overgrep. Vi har fått høre at vi forfører og provoserer, og at vi på masochistisk vis nyter det når overgriperen går løs på oss. Vår nyvunne "rett" til å være ofre hviler på skjørt grunnlag. Og derfor blir det så viktig at alt er en-tydig: Overgriperen svart, offeret hvitt. Brutaltet, vold, ondskap på den ene sida, avmektig redsel og hat på den andre sida.

Men for svært mange kvinner er ikke virkeligheten slik. Det kan være gode minner ved siden av det forferdelige. Det kan være kjærlighet ved siden av hatet og fortvilelsen. Å føle slik kan oppleves som et svik mot kvinners skjøre "rett"

til å være ofre, og en innrømmelse til dem som hevder at vi er forførsersker, provokatører og nytende masochister. Det gjelder å føle rettlinjert og riktig.

Kvinner flest har en svært velutviklet skyldfølelse. Vi bebreider oss sjøl for å føle "feil", vi lever ikke nok opp til forventningene om sjeloppofring og omsorg for andre. Så kommer kvinnebevegelsen med et annet perspektiv: Vi har rett til å bry oss om oss sjøl, vi har rett til å føle sinne og hat mot dem som tramper på oss. Det har vært, og er, en befrielse. Men hva om vi ikke bare føler sinne og hat? Hva om vi også føler omsorg, for overgriperen? Da ligger det snublende nær at det er kvinnepolitisk "feil" å føle slik. Og kvinnebevegelsen kan uforvarende komme til å påføre kvinner nok en byrde av skyld og skam.

Vi kvinner gjør oss sjøl en bjørnetjeneste hvis vi ikke anerkjenner dobbeltheten i våre egne følelser. Slike følelser har vi uansett om vi prøver å fornekte dem. Og uten at vi tar denne dobbeltheten med i betraktning, kan vi heller ikke finne noen farbar vei fram til likeverdighet mellom kjønnene.

Kriminalpolitisk mener jeg at det fortsatt er viktig å forsvare, og helst utvide, kvinners "rett" til å være ofre. Overgrep mot kvinner er nettopp overgrep, som krever en klar plassering av skyld. Plassering av skyld er i mange sammenhenger langt viktigere enn straff og straffens strenghet. Men når det gjelder forskning, bør vi unngå å la oss fange og binde av de juridiske kategoriene og deres assosiasjonssfære. Langt på vei handler det om et gammelt tema: Om forholdet mellom forklaringer på strukturelt nivå og forklaringer på individuelt nivå. Her har det lett for å bli enten – eller. I beste fall snakker vi om at strukturen setter noen generelle "rammer" for handlingsmulighetene våre. Det høres ut som et slags gjerde vi stanger mot. Men strukturer er ikke gjerder. Strukturer nedfeller seg i handlingsbetingelser, dilemma og motsigelser for individer i ulike posisjoner, slik Inga Michaeli er inne på. Men strukturer skapes og gjenskapes også, i all sin motsigelsesfylde, i daglig samhandling mellom folk, og de kryper, fortsatt i all sin motsigelsesfylde, inn i det innerste av sjela vår.

Jeg etterlyser ingen ny tolkningsramme for vold mot kvinner i ulike former. Etter mitt syn var det et stort vitenskapelig framskritt da kvinnebevegelsen og kvinneforskninga sammen plasserte disse fenomenene inn i det samfunnsmessige maktforholdet mellom kvinner og menn. Det jeg ønsker meg, er en bedre forståelse av hvordan dette maktforholdet utspilles i form av handling og samhandling, strategier og motstrategier, mellom kvinner og menn.

I den forbindelse er det på tide at også *mannen* kommer skikkelig på banen. Kvinneundertrykkinga har på sett og vis usynliggjort både kvinner og menn. Maktforholdet har gjort at mannen er blitt sett som på det almenngyldige menneske. For sosiologien og psykologien var kvinnene et dels beklagelig, dels ubegripelig avvik fra "normalen" helt til kvinnekampen og kvinneforskninga gjorde

det klart at det fantes *to* versjoner av mennesket. Den kvinnelige versjonen måtte forstås på sine egne premisser, i sin egen rett.

Men den *mannlige* versjonen av mennesket er nesten ikke gjort til tema, verken for forskning eller politikk. Mannen som kjønn er fortsatt usynliggjort bak det "almengyldige" mennesket, standardmennesket. Hvis mannen begynner å se seg sjøl som kjønn, blir han nødt til å fjerne seg fra den selvfølgelige posisjonen som "det egentlige mennesket". Men det får følger for maktforholdet mellom mann og kvinne. Amerikaneren *Harry Brod* (1987), som har redigert en bok om menn og maskulinitet, sier det slik:

"Ingen feministisk teori kan flytte kvinnen fra utkanten til sentrum/ . . . / ved å ignorere menn. Hvis menn skal flyttes fra sentrum av scenen og en feministisk visjon oppfylles, må den feministiske visjonen sette søkelyset direkte på menn for å fjerne dem fra sentrum. Mannsforskning ser menn nettopp på denne måten. Mens kvinner er blitt usynliggjort ved å være for mye i bakgrunnen, har menn blitt usynliggjort ved å være for mye i forgrunnen. Uten et spesielt søkelys på menn, er det fare for at sjøl den nye kunnskapen om kvinner vil forbli kunnskap om "den andre", ikke riktig sidestilt med kunnskap om menn. "Kvinnespørsmålet" må suppleres med "mannsspørsmålet" dersom begge skal kunne behandles tilfredsstillende".

Også mannen må ses som én av *to* versjoner av mennesket. Men i maktforholdet mellom kjønnene ligger bildet av mannen som standardmennesket, kvinnen som "den andre" innebygd. At mannen er standardmennesket, kvinnen "den andre" har mange konsekvenser. Det betyr for det første at *hans* synsvinkel, hans måte å se verden på er den selvfølgelig riktige, den objektive og fornuftige. Kvinnens synsvinkel blir et særstandpunkt. Det betyr for det andre at mannen blir det selvfølgelige subjekt, den som handler, kvinnen blir det selvfølgelige objekt, den som blir gjort noe med. Fornuftig og objektiv kunnskap blir dermed lik kunnskap produsert fra mannens synsvinkel, for at han skal handle og for at kvinnen skal behandles av mannen. Slik befestes mannekjønnets kontroll over kvinnen.

I kravet om at mannen skal se seg sjøl som kjønn ligger derfor kimen til en revolusjon. Da oppløses mannens synsvinkel som den selvfølgelig riktige og objektive, og mannen som det selvskrevne subjekt.

Jeg har tidligere snakket om den fella kvinner er fanget i: Valget mellom å være skyldfritt offer og passivt objekt på den ene sida, eller handlende subjekt, men medskyldig i overgrepet på den andre sida. Uansett hva kvinnen velger, så slipper hun ikke ut av den mannsdominerte forståelsen av hva en kvinne er. Hvordan kan denne forståelsen sprenges? Jeg tror at en viktig del av svaret ligger i sitatet fra *Harry Brodd*. Først når også mannen blir tematisert som kjønn, kan kvinnen slå seg ut av fella.

Litteratur:

Axelsen, Eva: Psykiske reaksjoner hos menn i et kjønnsperspektiv. Materialisten nr. 2/3, 1990.

Brod, Harry (red.): The Making of Masculinities. Allen & Unwin. Boston 1987.

Cotroneo, Margaret: Women and Abuse in the Context of the Family. I Braverman, Lois: A guide to feminist family therapy. London 1987.

Haavind, Hanne: Endringer i forholdet mellom kvinner og menn. Materialisten nr. 4, 1985.

Michaeli, Inga: Den andre tankefiguren. Nordiska institutet för samhällsplanering. Meddelande 1991:4. Stockholm 1991.

Adresse: Førsteamanuensis Kjersti Ericsson
Institutt for kriminologi
Karl Johans gt. 47
N-0162 Oslo